

*Прекрасне попереду,
невважливо ні на що.
Однак зручніше вивчайся,
бо перейти треба ціле життя*

– Іванку, рухайся скоріше! – підганяла бабуся.

Сирена вила надривно і пронизливо. У середмісті між мурами старих кам'яниць вона особливо наполегливо закликала бігти до укриття. Їй вторував голос оповіщувача:

– Увага! Увага! Повітряна тривога! Громадяни! Повітряна тривога! Вимкніть світло, газ, вогонь у печах. Візьміть із собою засоби індивідуального захисту, документи, запас харчів і води. Попередьте сусідів і допоможіть хворим та людям літнього віку вийти на вулицю. Якнайшвидше дістаньтесь найпростішого укриття підвального типу або заховайтеся на місцевості. Дотримуйтеся спокою та порядку. Уважно слухайте повідомлення управління з питань надзвичайних ситуацій, цивільного захисту населення та територіальної оборони...

Іванко знав цю тираду напам'ять і дратувався більше, ніж мав би... боятися.

Чи мав він право боятися, коли татко і мама без жодних вагань стали на захист України?

– Хлопче, поквапся, чому щоразу оцей супротив? – дідусь вбачав у його поведінці типовий підлітковий протест. Хоч і розумів причину...

– Іду, – буркнув хлопець собі під ніс.

Вилазити з теплого ліжка, вдягатися і спускати-ся в напіввологий підвал? Це захист від смертононої ракети? Сміхота. Ішов, щоб не засмучувати тих, хто в нього ще залишився.

Уже в підвалі, умостившись на старій канапі, дідусь полагіднішав і підбадьорливо прошепотів:

– Наступного разу, якщо швидше зберешся, ховатимемося в цікавішому місці.

Свої хвилювання чоловік приховував за безпечною бравадою. Його серце обливалося кров'ю за донькою та зятем, за сватами, які залишилися на окупованій території. А ще старий архіваріус оберігав не лише таємниці давнього міста, а й найдорожчий скарб – єдиного онука. Хлопця, який вижив... Іванко ж поринув у сон. Йому снилася Василівка.

ВАСИЛІВКА ЗОЛОТООРДИНСЬКА

Іванко не пам'ятав свого народження в княжому місті Львові. Мама рідкісними вільними вечорами розповідала йому на ніч казки та старі легенди, які почула від свого батька, знаного львівського архіваріуса.

– Ми повернемося до Львова? – допитувався малий.

– Наразі наше з татком місце тут, у Василівці – колиці славного козацтва.

Іванко це знав від діда Олекси, таткового батька, у будинку якого проживала їхня сім'я. Його батьки познайомилися, коли мама навчалася на лікаря, а татко на військового в Сухопутній академії. Одружилися скоро й коли маму скеровували на практику у Велику Україну, вона вибрала Василівку.

– Ми й на мить не сумнівалися, – ділилася спогадами мама. – Повернулися на таткову малу батьківщину.

Тішився тому й малий Івась. Та й ім'ям своїм пишався. Батьки більше працювали, ніж бували вдома, тому вихованням онука займалися бабця Ксеня та дід Олекса. Дід – знаний на всю Василівку і далеко за її межами. Здавалося б, скромний, непоміт-

ний вчитель історії місцевої школи. А насправді – відомий дослідник, мандрівець на козацькій чайці і провідник дитячих походів. Молодь обожнювала вчителя, який організовував пошукові табори слідами козацької слави. Саме йому і належала честь посвятити козачат у джури...

– А я буду джурую?! – усе допитувався Іванко.

– Будеш великим козаком, – обіцяв дідो і загадково всміхався в довгий козацький вус.

Хлопець зростав між василівців і мав себе за свого. З дитинства він бавився з двоюрідними братами-близнюками, дітьми тітки Маринки, яка жила в сусідньому домі.

– Трійко-козачата! – називав їх дідо.

То й хлопці стояли один за одного, як справжні лицарі. Якось малий Іванко прибіг додому в сльозах і з розбитою губою. Бабця сплеснула руками і кинулася рятувати онука, та дід спинив її на мить і попросив розповісти, що трапилось:

– То все той рудий Андрюха. Дразниться, прозивається Ванькою-дурником і каже, що я не козак, а якийсь польський заброда...

– Рудий... От і дразниться, щоб його не дразнили... Рід такий у них, – прихована погроза звучала в спокійному голосі діда. – А ти не дурник, а Іван із роду Мамаїв, і ім'я горде маєш, як гетьман Виговський, як кошовий отаман Підкова.

– Чи Іван-Хреститель, – підоспіла з першою медичною допомогою бабця. – Не менш славний і апостол Іван, улюблений учень Ісуса.

Бабця ретельно промила рану. Бракувало, щоб син Роман побачив ті забої, не хотіла сварки із сусідами. А ще соромно перед Оленкою-невісткою, що не впильнувала дитину.

– Не переймайся тим, – він блимнув оком на дружину і, заспокоївши малого, посадив його на коліна.

– То давня історія, – почав здалеку.

Іванко вмить забув про біль і образу, дідусь пропонував щось набагато цікавіше...

ВОВК

– Іванку, ти справжній козак з давнього кореня. І скоро в цьому переконаєшся...

Хлопець затамував подих.

– Чи любиш ти вовків? – несподівано поцікавився дідо.

– Не знаю, – розгублено пролепетав Іванко. Не очікував такого питання.

У казках вовк жорсткий ненажера. Його не люблять...

– Ох ті казки! – дідю обурено рубанув рукою повітря. – Чужі то казки, ворожі, нав'язані нашому народові. Перевертень-зрадник плете ті брехливі оповіді...

Івась задумався і раптом у глибинах дитячої свідомості примарно замиготіли картинки, які вважав сновидіннями.

– Вовк – тотемна тварина українських козаків, єдиний звір, який не боїться кинути виклик могутнішому супротивнику. Б'ється до останнього подиху, не відводячи вбивчого погляду від очей ворога. Цей погляд часом сильніший від битви зі зброєю в руках.

Іванко ще не знав, чим закінчиться ця розповідь, але відчув неймовірний приплив рішучості і останні краплі образи за поразку висохли разом із невиплаканими ще сльозами.

– Вовки не піддаються дресируванню, – провадив далі дідю. – Ці тварини вільні та незалежні, не визнають наруги і приймуть скорше смерть, ніж приниження. Чи бачив ти у цирку вовка?

– Ні, – одразу визнав хлопчак.

Під час чергової відпустки він із батьками побував і в цирку, і в зоопарку.

– Але я бачив вовка у клітці і чомусь його дуже пожалів. Він був такий нещасний і засмучений.

– То немудрі люди саджають вовка у клітку, у якій він повільно гине. Йому потрібен простір! Вовк від-

гризає власну лапу, яка потрапила в капкан мисливця. Краще окалікнути, ніж жити в неволі.

– Не знав цього, – хлопець похнюпив голову.

У його свідомості точилася боротьба з уже нав'язаними стереотипами. Вовк – ледацюга, пройдисвіт і поїдач малих дітей, козенят, зайченят...

– Вовк не такий, – стиха прошепотів дідो, немов прочитав думки, і вогник у очах блимнув дивним зеленим блиском.

А може, Іванкові привиділося, як тоді? Але дідо розвіяв останні його сумніви.

– Ти – обранець. Навіть мій син, яким я пишаюся, не отримав цього дару...

Дідо витягнув стару люльку, яку часом запалював, коли поблизу не було бабці. Та не любила, що «старий смалив при дитині». Затягнувся, наче хотів набратися сили нарешті привідкрити завісу таємниці роду. Принаймні зараз була слухна нагода.

– Тобі було десь зо рік. Бабця вішала лахи за домом, а тебе залишила на травичці грітися на сонці на кілька хвиль без догляду. То було безпечно, ти спокійно бавився і нікуди не тікав. Того дня я повернувся раніше, ніж мав. Картина, яку застав та побачив на власному подвір'ї, заворушила мого буйного чуба на голові... Ти безтурботно бавився і не бачив, як зі спини нечутними кроками до тебе наближався велетенський вовк. Звідки взявся, як

непоміченим прокрався до нашої оселі? Для мене це загадка й понині. Тоді я просто завмер і боявся навіть поворушитися. Вовк відчув мій страх і ніби легким кивком заспокоїв, мовляв, я не завдам нікому шкоди.

– А я? Що робив я?! – невже це був не сон.

– Ти зовсім не злякався, а простягнув рученя і торкнувся вовчої шерсті. Вовк на хвилю опустився поруч, потім обійшов навколо, ніби виконував якийсь ритуальний танок, а потім знову глянув мені просто у вічі. Ще якась мить, і він зник. Я кинувся до тебе й схопив на руки, а ти запхенькав: «Оцю песя»...

– А що бабця?

– Не став її лякати, але нагримав, щоб не залишала тебе без догляду навіть на хвилину, бо який заблудний пес тебе налякав...

– Ти не сказав про вовка?!

– Жодній душі! Тепер ти знаєш правду.

– Тепер я розумію свої сни і той погляд... – зізнався й собі хлопчина.

– Вовк – це сила і відданість, пристрасть і лють. Єдина любов на все життя. Вони обирають пару один раз і можуть вмерти від туги, втративши подругу. Заради пошуків тієї єдиної вони вирушають у далекі краї...

– Як татко знайшов мою маму? – раптом поцікавився хлопець.

– Так! Але й твоя мама вже не зможе бути без нього. Такий закон.

– То я вовчєня? – раптом розсміявся Івась.

– Ти – воїн із силою волі, яка не знатимє рабства. Козак Мамай, і жоден рудий Андрюха з лякливою душкою гієни тебе не злякає. А я допоможу тобі гартувати силу супротиву злу.

Наступного разу Андрюха знову вирішив пови-каблучуватися перед старшими хлопцями:

– О! Ванька-встанька чеше...

Іванко, не моргаючи, дивився в очі на голову вищому хлопцеві і продовжував йти на нього. На поміч поспішали два старші двоюрідні брати.

– Я – козак Мамай з Великого Лугу, – і влучно вці-лив у кирпатого веснянкуватого носа.

Андрюха не очікував такого повороту і заверещав, як різане поросє. Спершу місцева пацанва хотіла було накинутися на Іванка, але дивний блиск його очей чомусь їх спинив.

– Ходімо, хлопці, – сказав Іванко до братів. – Тут нудно.

Прибігла сусідка сваритися, але отримала відкоша від діда:

– Малий побив великого? Не смішіть мене, Дарино. Не ганьбіться!

Обурена Дашка понесла по містечку плітки про малого «відьмака». Але така дурня не припала до смаку місцевим базікам.

– Характерник росте! – розважали поважні дядьки.

Вчителя Олексу поважали всі, знали, що рід його давній у цих землях. А от родина сварливої перекупки Дарії й доброго слова не вартувала...

ЛИСА ГОРА

Олекса готував експедицію гуртка юних василівців до скіфського могильника Мамай-гори.

– Діду, ну діду, – канючили по черзі онуки. – Візьми нас із собою!

– Ви вже подорожували, – буркнула бабуся.

Той вперто відмовчувався. Уже б пробачив, але бабця затялася, мовляв, досить одної пригоди...

Хлопці розуміли провину, але непереборний дух пригод манив їх до авантюрних витівок. Хотіли ж добро зробити, а вскочили в халепу... Старшим дісталоя більше, малий Івась відбувся легким переляком тоді і після того...

А чи вони винні аж так? Дідусь розповідає різні історії, от вони й вирішили перевірити. Дідо Олекса

теж відчував провину, тому й легший був на пробачення. Та от дружина... Вона потерпала за онуків і не раз гримала на старого, що крутить дівткам голови своїми бувальщинами. Не дивно, що хлопці й вирішили віднайти загублений скарб!

Онуки любили ті літні вечори, коли дідो зтягував свою козацьку люльку і поринав у геть інший світ:

– Василівська земля пережила багато завойовників за свою багатовікову історію. Наш незахищений степ, ледве прикритий з півночі Дніпровими плавнями, ставав легкою здобиччю завойовників зі сходу. Його здавна облюбували племена половців, які то нападали на Русь, то виступали союзниками проти більш страхітливого загарбника. Хоч ніхто й близько не міг уявити тої руйнівної некерованої сили, яку несли полчища азіатів Орди Русі й Європі.

Посеред болотистих плавень і піщаних барханів загубилося величне місто на Кучугурських пагорбах. І хоча поруч проходив один із торгових шляхів до Дніпрової переправи навпроти нинішнього села Біленького на Правому березі, непролазні хащі навколишні плавні захищали від раптового нападу чужинців. На Кучугурах розвивалося і власне тогочасне судноплавання. Час весняної повені була найсприятливішим для річкової навігації плоскодонними човнами. Хочу повести своїх дослідників на Лису Гору...